

KOSMOS; VEYA İNSAN NEDİR Kİ

Abdi Cangı

"İki Kent Arasındayım, Biri Bilmiyor Beni, Öteki Artık Tanımıyor"¹

Lapa lapa yağan karın altında ağlayarak koşmakta ve kaçmaktadır bir adam. Kim bilir kimden, neyden, nereden ve nereye... Ama belli ki çaresizdir; dünyası ve hayalleri yıkılmış, mutsuz ve umutsuzdur. Fakat kar tepesinin ardında yeni ve huzurlu görünen bir kent ile karşılaşır. Sessiz ve durgun, bu karlı kent yeni bir umuttur o adam için ve yeni bir başlangıçtır belki. Gözyaşları diner. Çünkü yaşam devam eder yaşayanlar için.

"İnsan Dünyaya Fırlatılmış Bir Varlıktır"²

Battal bir yabancısıdır; her yerde ve hepimiz gibi. Filmin başında da, sonunda da yabancısıdır. Gelirken de, giderken de... Ki Battal'ın karlı ve soğuk kente ağlayarak gelişiyle gidişi, tıpa tıp aynıdır. Çünkü insan aynıdır ve bu dünya aynıdır. İnsan bu dünyada hep yabancısıdır. Başka bir gezegenden, çıplak fırlatılmış gibidir. İnsan zayıftır, çünkü ölümlü olduğu gerçeğinden ve korkusundan bir türlü kurtulamaz. Yabancılaştığı için de acı çekmek ve mutsuz olmak onun belki de en doğal halidir.

¹ Bulantı, Jean Paul Sartre, Can Yayınları

² Varlık ve Zaman, Martin Heidegger, Agora Kitaplığı

"Ben Bir Hiçtim; Silinmeyen Bir Saydımlıktım"³

Battal kimdir? Bir kaçak mıdır? Hırlı mıdır, hırsız mıdır? Derviş midir, ermiş midir? Şifacı mıdır? Meczup mudur? Aylak bir tembel midir? Yoksa cinsellikle kafasını bozmuş alelade bir sapık mıdır? İyi midir, kötü müdür? Hem hepsidir, hem de hiçbiri. İnsan neyse Battal da odur. Anlamsız bir dünyada anlam aramak belki de insanın en derin çelişkisidir. Bu çelişkiyi daha da derinleştirip insanı dipsiz bir kuyuya hapseden ise bu anlamsız dünyaya fırlatılan insandan anlamlı bir şeyler yapmasını beklemektir. Bu paradoksun farkına varan anlamsızlaşır, yabancılaşır ve "hiç"leşir. İşte bunun için Battal hem herkeştir, hem de "hiç kimse".

"İnsan Önce Varlıktır"⁴

Özü, yani amacı sonra gelir. İnsan kendi özünü kendi yaratır. İnsan ne yaparsa odur. Battal bir kurtarıcıdır; Karlı kente gelen Battal'ın ilk yaptığı, nehirde boğulmakta olan bir çocuğu kurtarmaktır. Bunu kendi canını hiçe sayıp, azgın ve coşkulu nehir atlayarak yapar. Battal bir şifacıdır; Kronikleşen astımından dolayı sürekli öksüren terzinin ciğerindeki acıyı dindirir, ona nefes olur. Battal bir dosttur; Yalnızların, yaralıların dostu. Dostluk kendinden vermektir. Battal sevgi verendir! Sürgün kadın öğretmenin yalnızlığını paylaşır; onun bu karlı ve soğuk kentte üşüyen yüreğini ve bedenini sevgisiyle ısıtır. Battal bir mucizedir; sessizliğe

³ Sözcükler, Jean Paul Sartre, Can Yayınları

⁴ Varlık ve Hiçlik, Jean Paul Sartre, İthaki Yayınları

bürünen çocuğu konuşturur. Battal vicdandır; acı çeken sakat kadının ilacı olur. Battal halden anlayandır; kardeşlerinden kaçan, iftira ile suçlanan ve kimsenin dinlemediği adama inanır ve yardım eder. Velhasıl Battal iyidir; acı çekenin, hasta olanın, yalnız olanın, ihtiyacı olanın yanındadır. Bir hızır gibi yetişir düşene.

"Yabancılaşmanın Nedeni İnsanın Fiziki ve Ruhsal Dünyası Arasındaki Çelişkidir"⁵

Hegel'e göre bu çelişki, insanı mutsuz ve umutsuz kılar. Ahlakı bozulan insan tanrıdan uzaklaşmış ve yabancılaşmıştır. Mutlu olmanın tek yolu tekrar tanrıya yakınlaşmaktır. "*Allah insanı doğru yarattı ama onlar türlü düzenler aradılar ... Hakkın yerine kötülük var, adaletin yerine kötülük var...*" diyen Battal, **Hegel**'in bakış açısına yakın durur. İnsanlara iyilik yaparak, onları acılarından kurtararak ve mutlu ederek tanrıya yaklaşacağını ve tekrar özgürleşeceğini umar. Tüm çabası budur. Başarabilir mi? **Hegel** haklı mıdır?

⁵ Hukuk Felsefesinin Prensipleri, G. W. F. Hegel, Sosyal Yayınlar

***"Her Yanda Tertemiz, Gülümseyen Ama Gözleri Tükenmiş,
Boşalmış Yüzler"⁶***

Karlı Kent'in insanları da kendisi gibidir. Huzurlu ve güvenli akıyor gibi görünen rutin yaşamın arkasında tedirgin ve kaygılı insanların solgun yüzleri, tükenmiş gözleri, yorulmuş bedenleri vardır. Karlı Kent'in insanları mutsuzdur. Onlar da yabancıdır ve fakat bunun bilincinde değildirler. Battal ile farkları budur.

İstasyon bekçisi, kahveci, sürgün öğretmen, kasap, babaları ölen kardeşler, komutan, sakat kadın, konuşmayan çocuk, öksüren terzi, kahvedekiler, sınırların açılmasını istemeyenler.... Herkes durgun, suskun ve mutsuzdur.

İssız ve Yapayalnız !

Zaman durmuştur bu kentte. Kuledeki saatin akrep ve yelkovanı takılmıştır. Bu kentin merkezinde hep boş olan bir meydan ve bu meydanın ortasında tek başına duran atlı heykel vardır. Büyükbaş hayvanlar korkulu gözlerle ölümü beklemektedir bu kentte; aynı insanlar gibi ve tedirgindirler. Bu kentin daracık sokaklarında, kar üstünde paytak paytak birbiri ardı sıra yürüyen kazlar vardır.

Ezan sesleri, köpek ulumaları, karga gaklamaları, kişneyen atlar, askeri tatbikatın neden olduğu top ve savaş uçaklarının sesleri, nereden geldiği belli olmayan garip bir sinyal sesi, kentin ortasından geçen tren yolu ve trenin sesi, radyoda ecnebi şarkılar ve bir bandonun resmi tören marşı, Azeri oyun ezgileri.... Tüm bu sesler birbirine karışır bu kentte.....

⁶ Akıl Çağı: Özgürlük Yolları 1, Jean Paul Sartre, Can Yayınları

Bu kentin insanları mazbuttur. "*Hırsız uğursuz barınamaz.*" denir bu kent için. Ve uçsuz bucaksız kar, karanlık, ay, gökyüzü.... Battal'ı selamlayan kahvedeki bir amcanın dediği gibi: "*Bu kent tanrı misafirlerini sever. Bu kent mert insanları sever. Bu kent hikmetlidir. Bu kent allah kapısıdır. Kötülük çıksa da kök salmadan bozulur. Pisiği kar öldürür, su götürür...*" Bu kent tüm kentler gibidir aslında. İçindeki insanlar gibidir: Issız ve yapayalnız.

"Mülkiyet Hırsızlıktır"⁷

Hangisi daha büyük bir hırsızlıktır: Bir bankayı soymak mı, yoksa kurmak mı? **Bertholt Brecht**'e göre; bir bankayı soyan, bankayı kurandan daha masumdur. Anarşist kuramcı **Pierre Joseph Proudhon**'un sloganı ise iki kelimeyle her şeyi anlatır: "*Mülkiyet Hırsızlıktır!*" Battal'a gelince; o, ilkel komünal toplumun veya gelecekteki sınıfsız toplumun bir insanı gibi mülkiyeti reddeder. Para onun için değersizdir. Mülkiyeti reddettiği için hırsızlığı da bir kötülük olarak görmez, aksine meşru görür. Yaptığı eylem, çalmak değil almaktır. İhtiyacı olanı alır, fazlasını ihtiyacı olana verir. Doğada hayvanların yaptığı gibi.

⁷ Mülkiyet Nedir?, Pierre Joseph Proudhon, İş Bankası Kültür Yayınları

"İnsanın Üretimi Arttıkça, İnsanlığı Azalır. İnsan Ürettikçe Tükenir."⁸

Marks'a göre insan bu düzende emeğine, çalışma faaliyetine ve kendi ürettiğine yabancılaşır ve yabancılaşmanın temelinde asıl olarak bu vardır. İnsan kendine değil başkasına üretir ve ürettiğinin sahibi olamaz bir tür. Tersine, ürettiğinin esiri olur. İnsanın üretimi arttıkça, insanlığı azalır. İnsan ürettikçe tükenir. Emeğine yabancılaşan insan, çalışırken kendini onaylamaz, reddeder, rahat hissetmez, mutsuzdur, fiziksel ve zihinsel enerjisini özgürce geliştiremez, bedenini çürütür ve aklını iflas ettirir, gönüllü çalışmaz, zorla çalışır. Yabancılaşan insan çalışırken ve üretirken artık kendini gerçekleştiremez. Mutsuzdur. Battal bu yüzden kahvecinin çöplerini dökmez. Tembel olduğu için değil, emeğine yabancılaştığı ve mutsuz olduğu için çalışmayı reddeder. Şöyle der: *"Ben çalışmaya çoktan yüz çevirdim. Yüreğim, verdiğim emeğin karşılığı bir şey ummasın diye yüz çevirdim. Çünkü bütün emeğinden ve emek çeken yüreğinin çabalamasından insana ne fayda var bulamadım. Çünkü o zaman insanın günleri hep dert, emeği keder oluyor. Geceleri bile yüreği rahat etmiyor..."*

⁸ Yabancılaşma, Karl Marx, Can Yayınları

Yabancılaşmış İnsanın Yabancı Düşmanlığı !

Mutsuz olan insana mutsuzluğunun sebebi olarak yabancıları göstermek ve böylece mutsuzluğunun gerçek nedenini örtbas etmek eski bir hiledir. "*Yabancı uyumu bozar. Ahlakı, örfü bozar.*" denir filmin bir yerinde. Bu yabancı bazen Yahudi olur, bazen 'pis' Zenci, bazen 'karakafalı' Türk, bazen 'bölücü' Kürt, bazen sınırın karşı tarafındaki, ama hep öteki ve düşman! Battal'da yabancı ve ötekidir. Ve ilginçtir. Yabancılarla düşman olanların ilk cümlesi hep "*Biz ashında falancılara karşı değiliz ama...*" ile başlar.

İnsan ve Hayvan !

Aristo'ya göre insan, düşünen bir hayvandan başka bir şey değildir. Battala göre de insan ve hayvan arasında bir fark yoktur. İnsan nasıl ölüyorsa, hayvan da öyle ölüyor. Battal ile sürgün kadın öğretmen arasında ahlak üzerine şöyle bir diyalog geçer:

- Size sarılmaya geldim.
- Sus.
- İnsana verilebilecek en büyük cezadır bu.
- Utanmaz adam. Bu yaşta kadını baştan çıkarmak. Çok utanıyorum.
- Vücudunuzun isteği, ruhunuzun da isteği değil mi?
- Değil. Senin dediğini hayvanlar yapıyor. Nerede kaldı insanın farkı?
- Bir fark yok ki.
- Sus. Ahlaksız yabani.

Marks'a göre insanın kendini en özgür hissettiği etkinlik, yeme, içme ve cinsellik gibi hayvansal faaliyetlerdir. İnsanın en insani işlevlerini yerine getirirken

kendisini bir hayvan gibi hissetmesi çelişki gibi görünür ve öyledir. Yabancılaşan insanda, hayvansal olan insani olana ve insani olan hayvansala dönüşür... Belki de bundan dolayı Kosmos ve Neptün hayvansı sesler çıkararak birbirleriyle anlaşır ve sevişir. Belki bu ses ve hareketlerle yabancılaştıkları doğaya ve özlerine geri döner ve özgürleşirler.

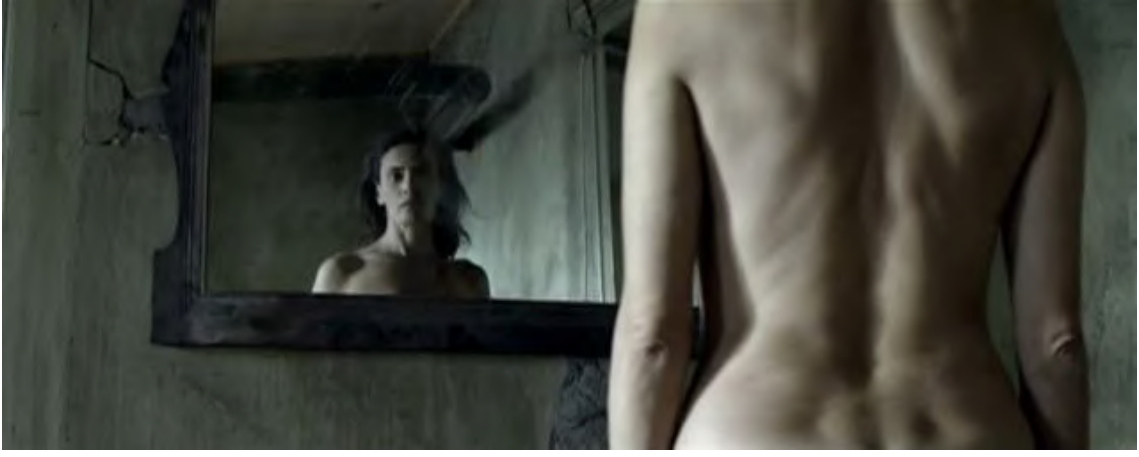
***"Yalnızca Gerçekten Ciddi Bir Tek Sorun Var: İntihar. Yaşamın Yaşanmaya Değip Değmediğini Düşünmek, Felsefenin Temel Sorusunu Yanıtlamaktır."*⁹**

Battal, **Albert Camus**'den daha iyimser ve ümitlidir. Yaşama daha fazla bağlıdır. Bir amacı olmalı insanın ona göre. Ölümden başka bir çare olmalı.

Herkesin başına her şey aynı şekilde geliyor. İyiyle kötünün, cömertle cömert olmayanın başına gelen şey aynı. İyi adam nasılsa, suç işleyen de öyle. Yemin edenle, yeminden korkan aynı birbiri gibi. Hayatta her şeyde bela şu ki; herkesin başına gelen şey aynı. Hem de insanoğlunun yüreği kötülükle dolu ve ömürleri devamınca yüreklerinde delilik var ve sonra ölümlere katılıyorlar. Çünkü bütün yaşayanlarla beraber olan için ümit var. Çünkü, sağ köpek, ölü aslandan iyi. Çünkü yaşayanlar biliyorlar ki ölecekler. Fakat ölümler bir şey bilmez. Ve onlar için bir ödül yok. Çünkü onların anılması unutulmuş.¹⁰

⁹ Sisifos Söyleni, Albert Camus, Can Yayınları

¹⁰ Sisifos Söyleni, Albert Camus, Can Yayınları

Battal'ın Yanılgısı !

Battal'ın çabası ve ümidi yetmez. Kimseyi mutlu edemez. Öğretmen kadın intihar eder. Konuşmayan çocuğun dili açılır ama sonra hastalanır ve ölür. Babasını öldürmekle suçlanan ve aslında masum olan köylü genç haksız yere tutuklanır. Sakat kız iyileşemez. Battal çare olamamıştır hiçbirine. Üstelik polis de peşindedir ve yine ağlayarak yollara düşer lapa lapa yağan karın altında. Yine kaçar. Bu kez biliriz kimden, neyden kaçtığını.... Yine çaresizdir; dünyası ve hayalleri yıkılmış, mutsuz ve umutsuzdur. Yenilmiştir yine. Yanılmıştır yine. Sanki film tekrar başa sarılmıştır ve Battal'ın yenilgisi tekerrür eder ve izleyici bir kez daha anlar ki bu yenilgi tüm insanların yenilgisidir ve hep tekrar edecektir.

Son Söz

Reha Erdem'in *Kosmos*'u; metaforlarla ustaca işlenmiş, işitsel ve görsel bir ağıttır. Bir iç yolculuktur. Bir felsefe okumasıdır. Biraz **Heidegger**, biraz **Sartre**, biraz **Camus**, biraz **Brecht**, biraz **Proudhon**, epey bir **Hegel** ve elbette **Karl Marks**'tır. Ve son sözü **Marks** söyler:

Yabancılaşma mutlaktır. Kaçılmaz ondan. Kapitalizm ve sömürü var oldukça yabancılaşma olacaktır. Özel mülkiyetçiliğin ve sınıfların yok olmasıyla insan tekrar özüne dönecek ve özgürleşecektir. Umut vardır. İnsanın ve insanlığın umudu, umutsuzluğunun içinde saklıdır. Kosmos bir umuttur aynı zamanda.¹¹

¹¹ Yabancılaşma, Karl Marx, Can Yayınları